

**Буць Наталія
(Полтава)**

**Хорове мистецтво у Полтавському державному педагогічному
університеті імені В.Г. Короленка**

Українське музичне мистецтво пройшло понад тисячолітній шлях свого розвитку. Полтавщина – квітучий край багатий на народні традиції і обряди, пісенна сторона і невичерпне джерело неповторних українських мелодій. Який би жанр в українському мистецтві не взяти – кожен глибоким корінням вріс у полтавську землю, яка, безперечно, є значним центром становлення і розвитку української культури, зокрема вокально-хорової.

Аналіз мистецтвознавчої та педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що дослідження музичної культури, зокрема вокально-хорової, нашого краю велися здавна і продовжуються й до сьогодні. Так наприклад, Н.Ю. Дем'янко присвятила кандидатську дисертацію В.М. Верховинцю, А.І. Литвиненко – досліджувала життя і творчість М.А. Фісуна, Л.А. Гнатюк займалась музикознавчими аналізами хорових творів Г.С. Левченка, О.М. Отич описала творчу лабораторію Г.С. Левченка, а А.О. Трохименко присвятила своє магістерське дослідження творчому доробку камерного хору „Гілея”. Як бачимо, історія музичної Полтавщини постійно поповнюється новими знахідками, але ще існують білі плями, які потребують дослідження і оприлюднення. Тому, *метою* статті – є висвітлення шляхів розвитку хорового мистецтва Полтавщини на прикладі Полтавського педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Залучення дітей до пісні та музики проходило у нашій країні здавна: у Полтавській та Слово'янській семінаріях, училищах, гімназіях, церковнопарафіяльних та інших школах. Велика увага приділялася вивченню музики та співу у Петровському Полтавському кадетському корпусі. Але значний і помітний внесок у розвиток музичної хорової культури на Полтавщині належить Полтавському державному педагогічному інституту (тепер університету) імені В.Г. Короленка, заснованого у 1914 році. Спочатку він називався учительським інститутом з трьохрічним терміном навчання.

У той час інститут не поділявся на факультети і його вихованці отримували багатопрофільну підготовку.

Становлення інституту проходило у важкі роки першої світової війни. У травні-липні 1919 року Полтавський учительський інститут реорганізовується на педагогічний із чотирьохрічним терміном навчання. На той час педагогічний інститут мав три відділення (факультети): *словесно-історичний, природничий та фізико-математичний*.

Пізніше при створенні *педагогічного факультету* було використано досвід ректора Полтавського учительського інституту О. Левитського та теоретика і практика з естетичного виховання **В. Верховинця (1880-1938)**, який очолював кафедру мистецтвознавства у Полтавському інституті народної освіти (1920-1933), викладав курси „Дитячі ігри”, „Мистецтвознавство” (співи й музика) і керував студентським хором. Приїхавши із Галичини на Полтавщину В. М. Верховинець (Костів) – педагог-новатор, викладач вищої школи, автор численних хорових і вокальних творів, аранжувань українських народних пісень, організатор художнього колективу нового типу – жіночого театралізованого хорового ансамблю, *заклав основи музичного виховання у Полтавському педагогічному інституті*.

В.М. Верховинець був блискучим майстром диригентсько-хорової справи: талановитим хормейстером-організатором і педагогом-вокалістом. Хорове мистецтво він визнавав могутнім виховним засобом. Саме із появою Василя Миколайовича у педагогічному інституті створюються сприятливі умови для розвитку хорового мистецтва, які переросли у глибокі та міцні традиції.

З 1917 року почали існувати хорові колективи у педагогічному інституті. Цей факт засвідчує студентка тих років Катерина Архипівна Чуть: „Вже з 1917 року у Полтавському педагогічному інституті було створено перший колектив. – На початку двадцятих років ми захоплено співали „Вічного революціонера” М. Лисенка, революційні пісні. Керував нашим хором В. Верховинець. Пізніше керований ним інститутський хор був учасником першої в країні Декади українського мистецтва і літератури у Москві” [4 ;3].

Працюючи зі студентським хором педагогічного інституту переважну роль Василь Миколайович відводив українському народнопісенному репертуару, а саме „На вгороді калина”, „Очерет лугом гуде”, „Ой дівчина по гриби ходила”. Але з часом репертуар поповнювався його авторськими пісенними циклами: „Весна”, „Весна гука”, „Я весна”, „Ой красна весно”, численними хорами та революційними масовими піснями, серед яких „Грими, грими, могутня пісне”, „Заграй, кобзарю”, „Більше надії, брати” та іншими творами українських композиторів.

На думку Н.Ю. Дем’янка, уся багатогранна діяльність В.М. Верховинця підпорядковувалась, перш за все, педагогічній меті – *формуванню національної культури молоді*: передачі їй духовної спадщини і соціально-історичного досвіду українського народу, розвитку потреби і здатності сприймати, розуміти, примножувати його надбання, вихованню національної самосвідомості, гідності, патріотизму, прищепленню рис національного характеру. Василь Миколайович Верховинець був прибічником загального музичного розвитку людей, зокрема засобом вокально - хорового мистецтва [3; 1].

Справу великого пісенного майстра В. М. Верховинця у розвитку хорового мистецтва на Полтавщині продовжив його учень **Михайло Андрійович Фісун (1909-1994)** – композитор, фольклорист, етнограф, диригент, педагог, заслужений працівник культури України. Усі періоди його життєдіяльності були нерозривно пов’язані з Полтавщиною, де він працював в ім’я музичної культури рідного краю.

Професійне становлення М. А. Фісуна як диригента і педагога відбувалося в освітніх мистецьких закладах Полтави. У різні роки він працював художнім керівником Полтавської обласної філармонії (1954-1958), завідувачем кафедри музики і співів Полтавського педагогічного інституту імені В.Г. Короленка (1958-1966), в якому у різні роки очолював мистецькі кафедри, викладачем і директором Полтавського музичного училища імені М.В. Лисенка (з 1966 року), ініціатором створення та директором народного музею „Музична

Полтавщина” (1971), а також лектором товариства „Знання” і методистом-консультантом Обласного будинку народної творчості.

Відмітимо, що величезний вплив на становлення особистості М. Фісуна мав В. Верховинець. Він був першим його учителем і духовним наставником. У студентські роки Михайло Андрійович відвідував репетиції та концертні виступи хорових колективів під керівництвом В. Верховинця, вивчав манеру диригування та роботу з хором видатного майстра.

Визначний талан М.А. Фісуна – диригента дозволив йому понад сорок років керувати численними мистецькими самодіяльними колективами, зокрема жіночим хоровим театралізованим ансамблем Будинку культури промислової кооперації під назвою „Жінхоранс”, студентським хором Полтавського педагогічного інституту імені В.Г. Короленка та іншими.

До Полтавського державного педагогічного інституту творчий шлях привів М.А. Фісуна у 1958 році. З того часу до 1967 року він очолював студентський хор. Репертуар колективу, складався із українських народних пісень в обробці М.А. Фісуна, його найкращих авторських пісенних композиції на вірші Т. Шевченка „Одинокий човен”, Л. Глібова „Стоїть гора високая”, О. Олесья „Чари ночі”, Л. Костенко „Журавлі”, „Ой да на Івана”, Д. Павличка „Син”. Звичайно особливе місце у репертуарі належало пісням про безмежну любов до рідного краю, яку він оспівав у піснях присвячених Полтаві. Серед них – „Ода Полтаві” на слова П. Горбенка, „В милій Полтаві” на слова П. Ротача, „Понад рідним краєм” і „Пісня про Полтавщину” на слова А. Пашка, „Дума про Полтавську битву” та „Полтаво – юносте моя” на слова М. Пойдеменка. Закличні марші і патріотичні його, створені на тексти поетів-сучасників – „Ми слуги народу”, „Рідну ми партію славим” слова П. Нечаєва, „Сталінград” слова В. Лебедева-Кумача, „Батько мій ставав до бою” слова М. Пойдеменка, „Пісня перемоги” на власні слова. Але найкращі хорові обробки композитора назавжди увійшли до репертуару самодіяльних і професійних колективів.

5 грудня 1967 року у Полтавському державному педагогічному інституті імені В. Г. Короленка було створено *академічну хорову капелу*. Багато сил, знань і часу віддав їй **Григорій Семенович Левченко**, творчий шлях якого привів до Полтавського педагогічного інституту імені В.Г. Короленка у 1969 році. У тому ж 1969 році він отримав звання заслуженого працівника культури України, і ректор інституту М.В. Семиволос запропонував майстрові очолити хорову капелу.

Вже у 1970 році хорова капела Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка отримала звання самодіяльної народної, у 1970 і 1972 роках нагороджена золотими медалями, стала дипломантом Першого Всесоюзного фестивалю самодіяльної народної творчості трудящихся. До талановитого майстра йшли студенти, на той час колектив налічував близько ста двадцяти учасників, відвідування репетицій яких збагачувало їх і давало величезну естетичну насолоду. Але, за словами В. Гайдамаки, нетактовне і некомпетентне втручання у творчу діяльність колективу, нав'язування керівникові принципів тенденційного добору репертуару змусили Григорія Семеновича піти з інституту.

Подальший розвиток хорового мистецтва 70-80 рр. ХХ ст. у Полтавському державному педагогічному інституті імені В.Г. Короленка пов'язаний із появою талановитої особистості диригента-хормейстера **Григорія Єрмолайовича Гнатенко (1936 - 1993)**. У різні роки він працював викладачем музики і співів Радіонівської загальноосвітньої школи (1960-1961), Семенівської дитячої музичної школи (1965-1970), дитячої музичної школи №1 м. Полтави, завучем дитячої музичної школи №4 м. Полтави (1970), старшим інспектором обласного управління культури музичних навчальних закладів області (1970-1973), заступником директора по навчальній роботі (1973-1976) та викладачем Полтавського музичного училища імені М.В. Лисенка (1976 – 1993). Упродовж життя він керував цілою низкою хорових колективів: народним вокально-танцювальним ансамблем „Лтава” Полтавського міського

будинку культури, студентським хором Полтавського медичного інституту і народною хоровою капелою педагогічного інституту (1974-1981).

До Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка Григорія Єрмолайовича творча доля привела у 1974 році – керівником народної хорової капели. Репертуар народної хорової капели був надзвичайно різноманітним: В. Моцарт „Dies ire”, А. Лотті „Miserere”, „Великій партії слава” В. Рунова, „Пізня осінь” П. Чеснокова, „Літній вечір” Ф. Шуберта, але основою були українські народні пісні „Зеленая та ліщинонька”, „Ой у стану я в понеділок”, „Щедрик” в обр. М. Леонтовича, „Ой дуб, дуба” в обр. Ракова, „На в городі калина” в обр. М. Лисенка.

До складу хорової капели входило сто учасників, переважну більшість їх – за фахом філологи та історики. Митець намагався у своїй роботі із майбутніми вчителями „...уважно ставитися до пісенного фольклору, бути вірним традиціям української народної пісні, прагнучи її засобами висловити найпотаємніші людські почуття...” [1;4].

Зі спогадів Н. Безобразової, „Григорій Єрмолайович Гнатенко прагнув до того, щоб кожен учасник повністю розкрив свої індивідуальні можливості. Спів мусить створювати враження, начебто пісня вилітає із грудей одного могутнього організму. Жоден голос не повинен загубитися, і водночас всі голоси мають злитися в один пісенний потік” [1;4]. На превеликий жаль, Григорію Єрмолайовичу судилося прожити 57 років, але ці роки він присвятив улюбленій справі всього життя – хоровому мистецтву.

На сучасному етапі розвитку хорового мистецтва у Полтавському державному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка продовжувачем ідей В. М. Верховинця вважається **Григорій Семенович Левченко**, заслужений діяч мистецтв України, професор, засновник і художній керівник українського народного хору „Калина”, який у 2004 році відзначив своє 25-річчя.

Завдяки запрошенню ректора інституту І. А. Зязюну – доктору філософських наук, професору, великого шанувальника художньої творчості, життєвий шлях Григорія Семеновича у 1979 році вдруге приводить до

Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. Так у 1979 році був створений хор, який пізніше отримав назву „Калина”. Чому саме калина? *Калина* - символ дівочої вроди, щасливої долі, а ще символ честі й гідності, символ України.

У 1981 році хор „Калина” отримав звання самодіяльного народного. У тому ж році Г. С. Левченко стає заслуженим діячем мистецтв України, а з 1982 року стає завідувачем кафедри музики і співів Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка, яку очолював до 2004 року.

У репертуарі хору "Калина", який пропагує народну манеру співу на Полтавщині, хорові твори українських композиторів минулого і сучасності, обробки українських народних пісень, а також оригінальні музичні композиції Г.С. Левченка, створені на основі фольклорних пісенних зразків. Значна частина цих пісень власноруч записана ним у різних районах Полтавщини: „Віночок весільних пісень”, „Грбарівська полька” – у селі Грбарівка, „Чорбівські підківки” – у Чорбівці Пирятинського району, „Виряджала мати сина” – у селі Сари Гадяцького району, „Ой дуб на березу” – у Зінківському районі.

Творчий доробок митця охоплює широке коло тем і образів, життєвих сюжетів, настроїв. Різномічною є тематика оригінальних творів митця: це й любов до рідної землі („Червона калина – полтавська земля”), і щирі почуття першого кохання („Буду милого ждати”), і поетизація праці, яка для автора є обов’язковим атрибутом повноцінного щасливого життя („Прядильниці-чудесниці”), і весільні радощі („Гільце”), і добродушний незлобний гумор („Посіяла василечків”), і трагічні події війни („Балада про синів”).

Вражають творчі досягнення колективу, який брав участь у телеконкурсах "Сонячні кларнети" (1981, 1983, 1987, 1990) і "Товариш пісня" (1981, 1985), Всесоюзних та Всеукраїнських оглядах художньої самодіяльності, фестивалів народної творчості (1983, 1984, 1985, 1987), Луцькому фестивалі "Лесина пісня" (1993, 1994, 1996), концертах у Москві (1981), Києві (1983, 1987, 1994), Кіровограді (1984), Тернополі (1986), Чорнобилі (1986), Севастополі й Херсоні

(1987), Чернівцях (1993), Кам'янець – Подільському (1993), Сумах (2002), Сімферополі (2002), Керчі (2002), а також в інших містах і селах України і зарубіжжя.

Численні зарубіжні гастролі сприяють популяризації музичного мистецтва України за кордоном. Колектив виступав у Болгарії (1984, 1989р.), Польщі (1990, 1996 р.), Австрії (1991, 1992, 1994,1998, 2000 р.) Німеччині (1992, 1994, 1997, 1999, 2000, 2003 р.), Бельгії (1994, 1997, 2003 р.), Швейцарії (1994, 1998, 2000, 2003 р.), Італії (1996 р.), Франції (1997 р.), Туреччині (2003, 2004, 2005 р.) Виступи хору зачаровували іноземних слухачів, ставали виявом їхньої зацікавленості пісню та історією українського народу.

Склад хору поповнюється з кожним роком. На сьогодні співають у хорі понад 100 чоловік, оркестрова група – 17 чоловік. Співають у хорі не тільки студенти Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, а й студенти інших вищих навчальних закладів, студенти музичного училища імені М. В. Лисенка, викладачі та працівники університету, учні загальноосвітніх шкіл, а також справжні любителі хорового співу і народної пісні, які працюють на різних підприємствах міста. За весь час 26-річного існування український народний хор „Калина” підготував велику кількість програм.

Значні творчі здобутки колективу відзначені преміями: обласною – імені П. Артеменка (1980), республіканською – імені М. Островського (1982), міжнародного фестивалю міст – побратимів (1992), а його керівник отримав цілий ряд почесних нагород, серед яких – вища відзнака Миколи Чудотворця за визначний вклад у примноження добра на землі у 1997 р. та Диплом Лауреата Міжнародного відкритого Рейтингу популярності та якості „Золота Фортуна” (2001р.).

Але за словами Г.С. Левченка, найвищу нагороду хор отримав від Олеся Гончара, який після концерту хору у колгоспі „Перемога комунізму” Лохвицького району Полтавської області на великому літературному вечорі „Хліб і слово” сказав: „Велике щастя, що ваш хор несе таку справжню, таку

глибоку, таку кринично чисту народну пісню. Особливо велике щастя в тому, що цей хор інститутський, що майбутні вчителі, співаючи в ньому, вчаться любити народну пісню у собі, а потім навчатимуть цьому святому ділу ще не одне покоління” [3;45].

Як бачимо, хорове мистецтво у Полтавському державному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка має міцні корні. На сьогодні у вищому навчальному закладі гармонійно розвиваються два напрями хорового співу – народний і академічний, тому поряд з яскравим українським народним хором „Калина” життєдайно б’є пісенне джерело академічного камерного хору психолого-педагогічного факультету імені П.Т. Лиманського.

Прийшов до Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка **Павло Тихонович Лиманський (1951-2001)** після закінчення навчання у Київській державній консерваторії імені П. І. Чайковського у 1981 році, і став працювати викладачем кафедри музики і співів. У 1987-1992 роках завідував кафедрою музичного виховання, а з 1992 – доцент кафедри музики і співів.

Упродовж 1981-1995 років П. Лиманський очолював *народну хорову капелу інституту*. З цим колективом гастролював по містах України (Київ, Харків, Львів, Тернопіль, Луцьк, Одеса, Суми, Чернігів, Кременчук та інші) та Прибалтики.

Народна хорова капела – Лауреат і Дипломант обласних, Республіканських та Всесоюзних фестивалів, різноманітних оглядів та конкурсів самодіяльного мистецтва. За сумлінну працю та творчі досягнення в 1988 році П. Т. Лиманському присвоєно почесне звання заслуженого працівника культури України.

Але у вересні 1998 року за ініціативою заслуженого працівника культури України, доцента кафедри музики і співів П. Т. Лиманського на психолого-педагогічному факультеті Полтавського державного педагогічного інституті імені В. Г. Короленка народився камерний хор, який мав назву „Гілея”. Звідки така назва?

Гілея – це стародавня назва земель Подніпров'я, до яких відноситься і Полтавщина. Саме так називали колись греки, зокрема відомий історик Геродот, цю чудову країну з її прекрасною природою.

До складу хору увійшли студенти та викладачі педагогічного інституту (тепер університету), учителя шкіл міста, учні музичного училища, творча інтелігенція. Усіх об'єднує любов до мистецтва, до хорового співу, прагнення власноруч творити красу і добро. За короткий період існування хор створив ряд концертних програм.

У концертних програмах звучали твори різних жанрів і стильових напрямків – кантати, фрагменти з опер, духовна музика, естрадні пісенні твори, обробки народних пісень і зарубіжних композиторів-класиків, твори сучасних авторів: „Lacrimosa” із „Реквіємів” Л. Керубіні і В.А. Моцарта та „Ave Maria” Дж. Качіні, негритянський спірічуелс „Dry bones” в обробці Ф. Жофре, пісня невідомого автора XVII століття „La violetta”, хорал з кантати №22 Й.С. Баха, твори М. Глінки, П. Чайковського, С. Танєєва, С. Прокоф'єва, Г. Свиридова, Р. Щедрина, С. Туликова, В. Салманова. Надзвичайно природно, невимушено й легко звучали у виконанні колективу твори вітчизняних композиторів – М. Березовського, Д. Бортнянського, М. Лисенка, М. Леонтовича, Я. Яциневича, Л. Ревуцького, Л. Дичко й інших авторів.

Важко переоцінити внесок П. Лиманського та його колективу у справу відродження і пропаганди забутих шедеврів української та зарубіжної духовної музики. Крім уже зазначених фольклорних зразків релігійного жанру, в основі репертуару хору – духовні твори А. Веделя, М. Березовського, М. Вербицького, М. Лисенка, С. Воробкевича, М. Леонтовича, Я. Яциневича, В. Степурка, а також зарубіжна духовна музика епохи Відродження.

Вагому частку репертуару „Гілея” становлять обробки українських народних пісень К. Стеценка, М. Леонтовича, С. Людкевича, М. Колеси та самого П. Т. Лиманського. Імена сучасних композиторів, серед яких – В. Ходош, І. Гайденко, В. Степурко та інші, – часто з'являються на концертних афішах колективу.

До репертуару колективу входять і обробки українських народних пісень, зроблені П. Лиманським, які свідчать про його досконале знання виконавських можливостей хору. Вихований на творах Миколи Леонтовича, П. Лиманський багато чого запозичив у геніального майстра. Це проявилось у таких творах: колисковій „Ой, ходить сон”, полтавській весільній „Ой, у полі дві тополи”, записана Павлом Тихоновичем від матері від Ольги Василівни драматична пісня про кохання „Ой, ковалю Марку”, присвячена святому Миколаю церковна пісня „Ой хто, хто Миколая любить”.

Визнання хору розпочалося з успішного виступу хору на Всеукраїнському фестивалі хорової музики „Від Різдва до Різдва” у 2000, 2001 роках (м. Дніпропетровськ). Але високу оцінку отримала „Гілея” в Італії, де посіла перше місце на Міжнародному конкурсі „Світ музики – 2000” у номінації „Духовна музика”.

У 2000 році на базі хору „Гілея” організовується Клуб любителів хорового співу. Клуб, як незалежна громадська організація, активно здійснював концертно-громадську діяльність, брав участь у мистецько-культурному житті міста та області, тісно співпрацюючи з обласною філармонією, технічним університетом, Полтавським краєзнавчим музеєм, Галереєю сучасного мистецтва, товариством „Україна” та іншими організаціями.

Але 5 червня 2001 року життя маестро передчасно обірвалося, тому на честь свого вчителя камерний хор психолого-педагогічного факультету із 2002 року носить його ім'я. На сьогодні камерний хор імені П. Лиманського у складі 27 чоловік під керівництвом асистента кафедри музики *Ю.В. Пелєвіної* у своїх творчих пошуках продовжує духовні та мистецькі традиції, закладені митцем. Колектив пропагує академічний хоровий спів, виконує твори композиторів класиків та сучасних українських композиторів. Хор є Дипломантом IV Міжнародного фестивалю-конкурсу “Ялта-Вікторія – 2003” і Лауреатом III премії у номінації „Камерні хори” на XI Міжнародному фестивалі хорової музики “Южная Пальмира – 2004” (м. Одеса).

Як бачимо, Полтавщина багата на таланти. Починаючи з 1917 року, склалися міцні традиції хорового мистецтва не тільки у межах вищого навчального закладу Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, а й всієї Полтавщини. На сьогодні рівень розвитку хорового мистецтва педагогічного університету є яскраво динамічним і високопрофесійним явищем музичної культури у сфері академічного та народного хорового співу. Завдяки самовідданій праці В.М. Верховинця, М. Фісуна, Г.Є. Гнатенко, Г.С. Левченка, П. Т. Лиманського, упродовж багатьох років здійснюється велика благородна справа збереження національного культурного. Великими майстрами залишена безцінна спадщина вокально-хорової музики. Тому, полтавці пишаються своїми земляками і з гордістю передають музичні традиції нашого краю своїм нащадкам, тому що без минулого – не буває майбутнього...

Література:

1. Безобразова Н. Вірність пісні // Зоря Полтавщини № 83 (13580), 1977. – 4с.
2. Бойко А.М., Дем'янюк Н. Ю. Система педагогічної діяльності В.М.Верховинця // Формування національної культури молоді засобами народного мистецтва у контексті творчої спадщини В.М. Верховинця: Збірник наукових праць. – Полтава: ПДП ім. В.Г. Короленка, 1999. – С.3-9.
3. Гайдамака В. Сповитий вітрами. – П.: Дексі-прінт, 2004. – 188 с.
4. Дяченко А. Ювіляр – хорова капела // Комсомолец Полтавщини №12 (3077), 1978. – 4 с.
5. Лиманський П.Т. Обробки українських народних пісень та переклади для академічного хору / Передмова Л.А. Гнатюк, Є.І. Тягла. – Полтава: ПДПУ ім. В.Г. Короленка, 2001.–3- 6 с.
6. Литвиненко А. І. В.М. Верховинець – М.А. Фісун: до типології творчих особистостей // Формування національної культури молоді засобами народного мистецтва у контексті творчої спадщини В.М. Верховинця: Збірник наукових праць. – Полтава: ПДП ім. В.Г. Короленка, 1999. – С. 60-65.
7. Лобурець В.Е., Пащенко В.А. Полтавський державний педагогічний інститут ім. В.Г. Короленка // Актуальные проблемы начальной школы: Международный сборник научно-методических статей.– Полтава, 1994. – С.13-20.

В статье анализируется эволюция развития хорового искусства на Полтавщине на примере Полтавского государственного педагогического университета имени В. Г. Короленка. Автор исследует творческую деятельность ярких представителей хорового искусства В.Н. Верховинца, М. А. Фисуна, Г.Е. Гнатенко, Г.С. Левченка, П.Т. Лиманского.

The analyses the evolution of development of chorus art in Poltava region on the example of Poltava state teacher's training university named after Korolenko. Author analyses the activities of bright tupes of chorus art such as V.N. Verkhovinets, M.A. Fisun, G.E. Gnatenko, G.S. Levchenko, P.T. Limanskiy.

Буць Н.М. Хорове мистецтво у Полтавському державному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка / Н.М. Буць // Імідж сучасного педагога. Випуск 2 (61). – Полтава, 2006. – С. 6-9.